

МЕХАНІЗМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІТИЧНИХ ПРОЦЕДУР НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено різні види інформації та виділено інформаційне забезпечення економічного аналізу з відповідним набором характеристик, що необхідні під час проведення всіх аналітичних процедур в умовах кризового стану підприємства

Постановка проблеми. Для сучасної економіки України характерна нестабільність, непослідовність податкової, кредитно-валютної, страхової, митної, інвестиційної політики, залежність від іноземних партнерів. Втрата державної підтримки у зв'язку із змінною форм власності, невизначеність у поведінці покупців, постачальників, конкурентів – ось цей неповний перелік причин банкрутства, що призводять до негативних наслідків. Одна з основних перешкод на шляху до стабільного економічного росту – повільний процес перетворення на рівні організації у зв'язку з неефективністю системи управління, низьким рівнем відповідальності керівників за наслідки прийнятих рішень і результати діяльності, а також відсутність достовірної інформації про їх економічний стан, фінансову стійкість, яка є найважливішою характеристикою фінансово-економічної діяльності в умовах ринку.

Протягом останніх десятиліть в Україні, а також за кордоном зберігається висока частка збиткових та неплатоспроможних підприємств. За даними зведеної інформації Державного Департаменту з питань банкрутства станом на 01.04.2010 р. загальна кількість підприємств, стосовно яких відкрито справу про банкрутство складає 14674 одиниць, серед яких державні підприємства – 443, з них на стадії розпорядження майном знаходиться 162, санації – 93, ліквідації – 174 суб'єкта господарювання.

Звісно, що провадженню справи про банкрутство та його бухгалтерському відображенню передують аналіз фінансового стану підприємства-боржника та визначення ймовірності його банкрутства.

Для ефективного управління підприємством, що знаходиться на стадії банкрутства, необхідно використовувати достовірні, відкриті дані, які в результаті їх обробки через економічний аналіз дадуть об'єктивну інформацію.

Джерелом даних для проведення достовірного фінансового аналізу господарської діяльності підприємства-боржника слугує різний набір даних та різне їх співвідношення. Вважаємо, що розрахунок одного або двох показників для аналізу ймовірності банкрутства не є достатнім, адже необхідно проаналізувати як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу на діяльність підприємства. Саме тому для об'єктивного прогнозування ймовірності банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності, а також ефективного проведення аналізу під час розгляду справи про банкрутство необхідно використовувати різноманітні дані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду функціонування суб'єктів господарювання дав змогу прийти до висновку, що підприємства для того, щоб мінімізувати невизначеність та ризик банкрутства підприємства, який може настати в результаті прийняття помилкових рішень, намагаються отримати якомога більше інформації. Питання визначення оптимальної інформаційної бази для проведення економічного аналізу, а також проблеми прогнозування банкрутства на сьогодні піднімалися у працях цілою рядо вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, серед яких доцільно виділити таких вчених як І. Ансофф, С.Г. Байкіна, М. Ван Бред, А.С. Брусова, А.К. Голубченко, С.А. Дведенидова, А.І. Дмитренко, А.В. Булкот, Б. Карлоф, В.С. Ківачук, А.П. Ковальов,

В.М. Мельник, Р.А. Павлов, П.Г. Паровишніков, О.О. Терещенко, Г.В. Федорова, Я.А. Фомін, Дж. Форрестер, А.Д. Шеремет, Г. Янге.

Не дивлячись на тривалу полеміку серед вчених, науковців та практиків, на сьогодні все-таки не розроблений єдиний підхід до систематизації необхідної оптимальної інформаційної бази для проведення економічного аналізу підприємства на різних стадіях банкрутства, що, в свою чергу, перешкоджає її застосуванню на практиці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблема наявності несистематизованої інформаційної бази, яка не відповідає якісним характеристикам, що, на наш погляд, просто необхідні при банкрутстві підприємства, в свою чергу, призведе до виникнення інших проблемних моментів, а саме:

- ✓ неможливість своєчасного попередження банкрутства підприємства;
- ✓ відсутність можливості відновлення платоспроможності підприємства;
- ✓ незаконність "вимивання" капіталу підприємства-боржника;
- ✓ неспроможність задоволення вимог кредиторів;
- ✓ неможливість покриття судових витрат та витрат на виплату винагороди арбітражному керуючому;
- ✓ неефективність прийняття управлінських рішень;
- ✓ збільшення суми завдань збитків третім особам.

Як показує практика, ці проблеми виникають майже при кожному розгляді справи про банкрутство підприємства-боржника. Слід відмітити, що проблемні моменти, які виникають при неправильному інформаційному наборі даних на кожній із стадій банкрутства підприємств, зачіпає інтереси багатьох осіб, як власників, співробітників підприємства, так і його контрагентів, державних органів тощо.

Лише наявність оптимальної інформаційної бази та її якісних характеристик, що необхідні під час провадження справи про банкрутство дасть можливість аналітикам зробити правильні висновки, а керівництву такого підприємства прийняти ефективні управлінські рішення стосовно задоволення вимог всіх кредиторів і можливості відновлення платоспроможності підприємства, що дозволить зберегти робочі місця та поповнити державну казну.

Важливою проблемою у сфері діагностики ймовірності банкрутства підприємств є відсутність нормативних значень більшості аналітичних показників. Окрім того, проблематичним є виявлення джерел визначення таких показників, а також їх якості. Все це призводить до зниження достовірності результатів аналізу.

На сучасному етапі господарювання важко підібрати той чи інший показника бо модель для визначення банкрутства підприємства-боржника, а також проведення аналізу під час провадження у справі про банкрутство.

Саме тому ми запропонували власну методику проведення аналізу фінансового стану підприємства під час припинення його діяльності із розкриттям аналітичних процедур (табл. 1). Слід відмітити, що ми не розглядали у деталях всі операції на кожній із процедур, що відкриваються на стадії банкрутства, так як метою цієї методики було розкриття всіх аналітичних процедур на узагальнених процедурах під час провадження справи про банкрутство.

¹ http://sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47511&cat_id=38904

Таблиця 1. Аналітичні процедури при провадженні справи про банкрутство

Стадії процедури банкрутства	Аналітичні процедури
Досудова санація	Оцінка фінансового стану підприємства-боржника, спрямована на попередження банкрутства
Оголошення справи про банкрутство	Підтвердження неспроможності боржника задовольнити вимоги кредиторів та судові витрати у повному обсязі
	Оцінка фінансового стану та платоспроможності боржника після оголошення справи про банкрутство
	Встановлення достатності розміру майна для покриття судових витрат та витрат на виплату винагороди управляючому
	Експертиза фінансово-господарської діяльності боржника
	Визначення ознак прихованого та фіктивного банкрутства
План санації або ліквідації	Інвентаризація та оцінка майна боржника
Санація боржника	Розробка проекту санації
Припинення справи про банкрутство (у разі ефективного проведення санації)	Інформація про фінансовий стан та платоспроможність боржника
Реєстрація припинення підприємства (у разі неефективного проведення санації)	–

Оцінка фінансового стану підприємства-боржника, що направлена на попередження банкрутства, на наш погляд, необхідна під час досудової санації, яка проводиться за рішенням власника. Особлива відповідальність покладається на власників підприємства: вони зобов'язані застосувати своєчасно заходи щодо попередження банкрутства, які повинні бути використані до моменту подання заяв про банкрутство до господарського суду. Всі заходи, що застосовуються повинні бути направлені на покращення фінансового стану підприємства-боржника, а це можливо лише при повному об'ємі необхідної достовірної інформаційної бази.

Підтвердження неспроможності боржника задовольнити вимоги кредиторів та судові витрати у повному об'ємі пропонуємо проводити після відкриття справи про банкрутство. Ці дії є особливо важливими як у випадку обов'язкового подання заяви, так і при ініціативному поданні заяви в суд. Передбачається розрахунок прихованих та умовних зобов'язань боржника, а також оцінка активів за ліквідною вартістю на дату аналізу. Вважаємо, що судові витрати повинні бути враховані за середнім показником витрат аналогічних справ. Особливістю даного аналізу є вузька спрямованість та відсутність проміжних варіантів.

Оцінка фінансового стану та платоспроможності боржника після відкриття справи про банкрутство проводиться після того, як тимчасовий арбітражний керуючий переконався, що майна підприємства-боржника достатньо для покриття судових витрат та витрат на виплату винагороди керуючому. На цьому етапі суттєвим завданням є: визначення ознак фіктивного та навмисного банкрутства; неможливість відновлення платоспроможності підприємства-боржника, систематичне перевищення сум заборгованості над вартістю майна.

Потреба в аналітичних процедурах у вигляді експертизи фінансово-господарської діяльності боржника досить часто виникає при банкрутстві підприємства. Причинами цього є помилки, що допускаються при веденні бухгалтерського обліку, наявність претензій кредиторів, що не мають повного документального підтвердження для прийняття рішень арбітражним керуючим або ж судом.

Визначення фіктивного банкрутства, навмисного банкрутства, прихованого банкрутства або зриву відшкодування збитків кредиторам дасть можливість визначити відповідального згідно чинного законодавства за ситуацію банкрутства – підприємство-боржник при фактичному банкрутстві за об'єктивними причинами або фізичні або зовнішні юридичні особи, які довели підприємство до банкрутства. Особливо виділяється ситуація, коли підтверджується факт відсутності банкрутства (фіктивне банкрутство).

Оцінка та інвентаризація майна підприємства-боржника – це визначальний момент у процедурі банкрутства. Достатність майна виключає банкрутство. Необхідно мати на увазі, що наявність майна ще не підтверджує, що його вартість відповідає бухгалтерським даним. Для визначення ліквідної вартості майна підприємства боржника необхідна його оцінка.

У випадку, коли суд приймає рішення щодо проведення санації, слід скласти План санації, який включає в себе цілий ряд розрахункових, аналітичних та організаційних процедур. В ході виконання Плану санації

управляючий відповідно до рішення суду регулярно (зазвичай щоквартально) інформує суд, кредиторів, інших зацікавлених осіб про отримані результати.

Аналізу підприємства-боржника, враховуючи його місце під час процедури припинення діяльності підприємства, відповідає алгоритм, що повторюється на різних стадіях банкрутства. Це дозволяє використовувати методику аналізу для виконання різних аналітичних процедур. Проте, на якій би із стадій банкрутства не проводились аналітичні процедури, висновок аналітиків завжди повинен містити достовірну інформацію.

На думку С.Г. Байкіної інформація про діяльність підприємства, його імідж відіграють важливу роль у покращенні фінансового стану. Будь-який суб'єкт господарювання, зацікавлений у своєму успішному розвитку, може і повинен використовувати при плануванні своєї діяльності результати проведеного фінансового аналізу. Разом з тим проведений аналіз не може дати єдиного варіанту на всі випадки господарського життя, але дозволить навчитися відповідати на поставлені запитання. Тому для адекватного розвитку ринкових механізмів і методів управління необхідно використовувати достовірну, прозору інформацію. Джерелом інформації для проведення достовірного фінансового аналізу господарської діяльності слугує різноманітний набір джерел та різне їх співвідношення [1].

Мельник В.М. вважає, що комплексне використання відібраних джерел інформації, їх правильне поєднання в аналізі дозволяє всебічно вивчити той чи інший аспект виробничо-господарської діяльності. Економічний аналіз – це проміжна ланка між збором інформації та безпосереднім прийняттям управлінських рішень. Саме тому ефективність аналізу багато в чому залежить від обсягу та якості інформації [4].

На думку О.О. Терещенка [8], недоліки в побудові системи інформаційного забезпечення можуть бути одним із факторів кризи, оскільки саме на інформації ґрунтуються аналіз фінансово-господарської діяльності, оцінювання ризиковості, планування, визначення стратегії розвитку підприємства тощо. Саме тому під час розробки концепції розвитку підприємства значна увага приділяється підвищенню ефективності (або створенню) інформаційного управління. Побудова системи управління інформацією супроводжується виконанням таких завдань.

1. Визначення характеру інформації, яку потрібно зібрати та обробити.

2. Організація системи збору та обробки інформації.

3. Визначення найбільш прийнятних інструментів та методів збору й обробки інформації.

Структурно-інформаційне забезпечення системи запобігання банкрутству підприємства має складатися з двох основних підсистем: у першій формуються інформація про внутрішнє середовище підприємства та надається інформаційна підтримка для прийняття управлінських рішень; у другій підсистемі досліджується зовнішнє середовище та налагоджуються контакти із зовнішніми групами впливу. При цьому основними принципами взаємодії цих двох підсистем є сумісність та взаємодоповнюваність.

Результати аналізу суттєво залежать від якості використаних даних. Тому відібрані матеріали піддаються технічній, арифметичній та перевірці за сутністю.

Шляхом *технічної перевірки* перевіряється:
 – повнота звітних матеріалів;
 – справжність поданих документів та правильність їх оформлення;
 – узгодженість показників різних форм звітності;
 – своєчасність і правильність відображення в обліку та звітності господарських операцій.

За допомогою *арифметичної перевірки* визначається правильність підрахунків у документах та зіставляються взаємопов'язані показники.

Під час проведення *перевірки за сутністю* встановлюється відповідність звітності даним бухгалтерського обліку, а достовірність самого обліку перевіряється його відповідністю реальному стану речей та процесів на підприємстві. Ця перевірка більш складна і є елементами ревізії або аудиту. Констатуючи недостатню якість інформації, слід сказати про природу можливих помилок. Здебільшого вони можуть бути наслідком недосконалої первинної реєстрації або наступної небездоганної обробки даних. При цьому розрізняють випадкові і систематичні помилки. Більш небезпечними є систематичні помилки, які мають характер постійних викривлень в одному напрямі. Ці помилки бувають навмисними та ненавмисними. Останні виникають через

свідоме спотворення даних з метою збільшення обсягів виконаних робіт (приписки) чи навпаки, приховування доходів (для ухилення від оподаткування) тощо. Пересвідчившись у достовірності інформації, можна безпосередньо проводити сам аналіз діяльності підприємства.

Основою для проведення аналізу та виявлення ознак неплатоспроможності чи банкрутства є дані бухгалтерського обліку; дані про діяльність підприємства не фінансового характеру; дані фінансової звітності підприємств-конкурентів, партнерів та інших підприємств, за якими можливе порівняння показників досліджуваного об'єкта; інформація ринку цінних паперів; макроекономічна інформація; правова інформація; соціальна та інша інформація.

Слід відмітити позитивну практику Російської Федерації та Республіки Білорусь щодо законодавчого врегулювання різних джерел даних для проведення фінансового аналізу підприємства, яке знаходиться на стадії банкрутства. В свою чергу, законодавством України затверджені лише різні види звітностей як джерела інформації для проведення такого аналізу. Порівняльна характеристика джерел інформації, що закріплені на законодавчому рівні в Україні, Російській Федерації та Республіці Білорусь наведена в таблиці 2.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика джерел інформації для проведення аналізу неплатоспроможних підприємств в Україні, Російській Федерації та Республіці Білорусь

Україна [5] 1	Російська Федерація [7] 2	Республіка Білорусь [6] 3
Основними джерелами інформації для проведення поглибленого аналізу є: баланс підприємства (форма № 1);	Фінансовий аналіз проводиться на підставі: а) статистичної звітності, бухгалтерської та податкової звітності, реєстрів бухгалтерського та податкового обліку, а також (при наявності) матеріалів аудиторської перевірки та звітів оцінювачів;	Джерелами інформації для визначення наявності (відсутності) ознак банкрутства є: 1. бухгалтерська звітність боржника на досліджувані дати;
звіт про фінансові результати (форма № 2);	б) засновницьких документів, протоколів загальних зборів учасників товариства, засідань ради директорів, реєстру акціонерів, договорів, планів, кошторисів, калькуляцій;	2. документи, що містять дані про склад майна боржника з аналітичним розшифруванням кожного виду майна на останню звітну дату, що передує даті подання заяви про визнання боржника економічно неспроможним (банкрутом);
звіт про рух грошових коштів (форма № 3);	в) положення про облікову політику, в тому числі облікову політику для цілей оподаткування, робочого плану рахунків бухгалтерського обліку, схем документообороту й організаційної та виробничої структур;	3. звіти з оцінки майна боржника;
звіт про власний капітал (форма № 4);	г) звітності філій, дочірніх та залежних господарських товариств, структурних підрозділів;	4. список дебіторів з окремим зазначенням сум основної заборгованості, процентів, неустойки (штрафів, пені) та інших економічних санкцій за неналежне виконання зобов'язань і термінів виконання зобов'язань щодо кожного кредитора на останню звітну дату, що передує даті подання заяви про визнання боржника економічно неспроможним (банкрутом);
примітки до річної фінансової звітності (форма № 5);	д) матеріалів податкових перевірок і судових процесів;	5. документи, що підтверджують прийняття заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості;
звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос) (форма № 11-ОЗ);	е) нормативних правових актів, що регулюють діяльність боржника	6. довідка про заборгованість перед бюджетом відповідного рівня, в тому числі державними цільовими фондами, а також державними позабюджетними фондами з окремим зазначенням сум основної заборгованості, неустойки (штрафів, пені) та інших економічних санкцій на останню звітну дату, що передує даті подання заяви про визнання боржника економічно неспроможним (банкрутом);
обстеження технологічних інновацій промислового підприємства (форма № 1-інновація);		7. список кредиторів з окремим зазначенням сум основної заборгованості, процентів, неустойки (штрафів, пені) та інших економічних санкцій за неналежне виконання зобов'язань і термінів виконання зобов'язань щодо кожного кредитора на останню звітну дату, що передує даті подання заяви про визнання боржника економічно неспроможним (банкрутом);
звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість (форма № 1-Б);		8. договори, на основі яких здійснювалися відчуження або придбання майна боржника, збільшення або зменшення кредиторської і дебіторської заборгованості, інші документи за угодами, що понесли зміни фінансового стану і платоспроможності боржника;
звіт з праці (форма № 1-ПВ);		9. дані щодо розміру заборгованості з відшкодування шкоди, нанесеної життю або здоров'ю громадян, а також з виплати вихідних допомог, оплати праці працівників, виплати авторських винагород і укладеним з фізичними особами цивільно-правових договорів, предметом яких є виконання робіт, надання послуг і створення об'єктів інтелектуальної власності;
звіт про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці (форма № 1-ПВ (умови праці));		10. документи, що підтверджують прийняття заходів з реструктуризації кредиторської заборгованості;
звіт про використання робочого часу (форма № 3-ПВ);		11. наказ про затвердження облікової політики боржника, що діє на дату подання заяви про економічну неспроможність (банкрутство) боржника і терміном не менше 2 років, що передували даті подання вказаної заяви;

Продовження табл. 2

1	2	3
інша інформація, необхідна для якісного здійснення аналізу та виявлення резервів виробництва		12. документи, що свідчать про створення та реєстрацію боржника і внесення змін і доповнень в його установчі документи;
		13. документи, що містять дані про засновників (учасників) боржника, власника майна юридичної особи - унітарного підприємства, про склад посадових осіб боржника, які мають право надавати обов'язкові для боржника вказівки або що мають можливість по-іншому визначати його дії;
		14. дані про осіб, зацікавлених в боржнику;
		15. протоколи засідань органу (органів) управління боржника;
		16. документи податкових перевірок, ревізій фінансово-господарської діяльності боржника, аудиторських висновків;
		17. звіти керуючого про проведену роботу в процедурах економічної неспроможності (банкрутства) і висновки про фінансовий стан і платоспроможність боржника, що надаються до господарського суду

Аналізуючи джерела даних для проведення закріплені на законодавчому рівні, зведемо їх за економічного аналізу на різних стадіях банкрутства, що масштабністю інформації в таблицю 3.

Таблиця 3. Розкриття інформації для проведення аналізу неплатоспроможних підприємств в законодавстві різних країн

№ з/п	Інформація	Країна		
		Україна	Російська Федерація	Республіка Білорусь
1.	Статистична звітність	+	+	-
2.	Фінансова звітність	+	+	+
3.	Податкова звітність	-	+	-
4.	Реєстри бухгалтерського обліку	-	+	-
5.	Реєстри податкового обліку	-	+	-
6.	Матеріали ревізій, податкових та аудиторських перевірок	-	+	+
7.	Звіт оцінщика	-	+	+
8.	Засновницькі документи	-	+	+
9.	Протокол загальних зборів учасників товариства, засідань ради директорів, реєстру акціонерів	-	+	+
10.	Договори, плани, кошториси, калькуляції	-	+	+
11.	Положення про облікову політику	-	+	+
12.	Робочий план рахунків бухгалтерського обліку	-	+	-
13.	Схема документообороту	-	+	-
14.	Схема організаційної та виробничої структур	-	+	-
15.	Звітність філій, дочірніх та залежних господарських товариств, структурних підрозділів	-	+	-
16.	Матеріали податкових перевірок і судових процесів	-	+	-
17.	Нормативні правові акти, що регулюють діяльність боржника	-	+	-
18.	Документи, що містять дані про склад майна боржника з аналітичним розшифруванням кожного виду майна	-	-	+
19.	Список дебіторів та кредиторів в аналітичному розрізі	-	-	+
20.	Документи, що підтверджують прийняття заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості	-	-	+
21.	Довідка про заборгованість перед бюджетом відповідного рівня	-	-	+
22.	Дані щодо розміру заборгованості з відшкодування шкоди тощо	-	-	+
23.	Документи, що підтверджують прийняття заходів з реструктуризації кредиторської заборгованості	-	-	+
24.	Дані про осіб, зацікавлених в боржнику	-	-	+
25.	Звіт керуючого	-	-	+
26.	Інша інформація	+	-	-

Проаналізувавши законодавчу базу двох країн, слід зазначити, що інформаційна база для проведення аналізу неплатоспроможних підприємств в Україні складає лише першу частину в інформаційній базі, що затверджена Російською Федерацією та Республікою Білорусь. Як показує практика, інша інформація, необхідна для якісного проведення аналізу та виявлення резервів виробництва (за українським законодавством) складає набагато більше джерел, аніж ті, що затверджені на законодавчому рівні.

Для уникнення всіх можливих проблем при проведенні фінансового аналізу неплатоспроможних підприємств, що

зустрічаються в українській практиці, вважаємо за необхідне на законодавчому рівні України закріпити додаткові, не менше важливі, джерела даних для проведення такого аналізу. Вивчивши практику Російської Федерації та Республіки Білорусь, а також дослідження вчених, ми прийшли до висновку, що всі джерела даних для проведення ефективного аналізу ймовірності банкрутства слід поділяти на дві групи: облікові та поза облікові, що відображають економічні, соціальні та юридичні факти, які з усіх сторін характеризують діяльність підприємства (рис. 1).

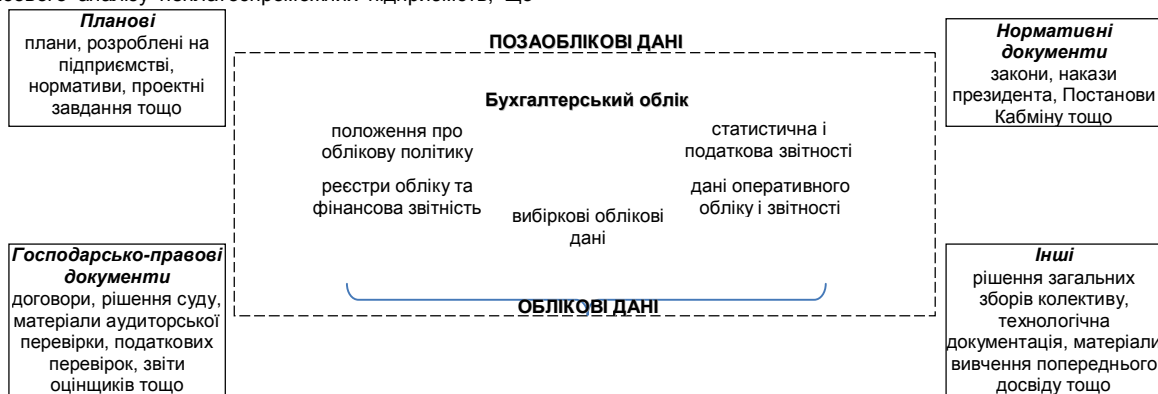

Рис. 1. Запропонована інформаційна база для вивчення ймовірності банкрутства підприємств України

Врегульована на законодавчому рівні України інформаційна база, що запропонована в таблиці 1, дозволяє аналітикам отримати у вільному доступі всю необхідну інформацію для проведення об'єктивного аналізу неплатоспроможних підприємств.

В проведенні і забезпеченні достовірного аналізу в умовах банкрутства підприємства зацікавлені всі користувачі інформації як зовнішні, так і внутрішні (експерт-аналітик, адміністрація підприємства-боржника, власник, держава, трудовий колектив, суд тощо). Доступ до вихідної інформації для аналізу у зацікавлених осіб різний. Найбільш проінформований управлінський персонал підприємства, так як у нього є можливість отримувати інформацію, що відображається на синтетичних і аналітичних рахунках бухгалтерського обліку. На підприємстві безпосередньо для керівництва проводиться внутрішній аналіз фінансової діяльності, який повністю підпорядкований завданням управління підприємством. Внутрішній аналіз є поглибленим та деталізованим видом аналізу. При його проведенні можуть використовуватися будь-які дані, що містяться на підприємстві, які дозволяють об'єктивно оцінити хід виробничого процесу, комерційну діяльність, стан інфраструктури і фінансові результати, як окремих центрів відповідальності, так і підприємства в цілому.

У решти зацікавлених осіб доступ до інформації обмежений. Вони можуть здійснювати зовнішній аналіз, базуючись на опублікованих офіційних даних фінансової звітності підприємства. Дані цієї звітності зазвичай носять синтетичний і узагальнюючий характер, так як підприємство піклується про збереженість комерційної таємниці. У вітчизняній і зарубіжній практиці розроблені і застосовуються різні методики зовнішнього аналізу, що дозволяють встановити фінансовий стан підприємства за обмеженим колом показників його діяльності, що містяться в офіційній бухгалтерській звітності.

В умовах банкрутства доступність інформації залежить від багатьох аспектів, у тому числі і від конкретних користувачів інформації, від їх можливості та навиків її обробляти. Найбільш доступним джерелом для зовнішніх користувачів є зовнішня звітність, найменш – оперативні дані, які містяться у первинній документації. Аналітику під час провадження справи про банкрутство необхідна повна інформація для відображення реального стану підприємства. Проте, як показує практика, можливість отримання всіх необхідних документів практично відсутня, так як кризовий стан підприємств часто призводить до без системного стану справу результати частоті зміни директорів, головних бухгалтерів, неякісного проведення інвентаризацій, аудиторських перевірок, а іноді і в результаті навмисного знищення носіїв інформації.

Слід відмітити, що використання деяких із джерел інформації, наведених в табл. 2, не забезпечить достовірної і повної інформації про підприємство, що знаходиться у кризовому стані.

Вважаємо, що лише поєднання всіх джерел інформації забезпечить можливість проведення аналізу, його реальність і ефективність. Адже глибина, достовірність і об'єктивність аналітичних висновків забезпечуються залученням і аналітичною обробкою різних джерел даних.

Наявність такої врегульованої на законодавчому рівні держави інформаційної бази у повному об'ємі дозволить:

- ✓ своєчасно попереджувати банкрутство підприємства;
- ✓ відновити платоспроможність підприємства;
- ✓ проконтролювати збереженість майна підприємства-боржника;
- ✓ максимально задовольнити вимоги кредиторів.

Вище перераховані моменти несуть більшу **практичну значимість** для підприємств-боржників, стосовно яких відкрита справа про банкрутство.

Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідне вміння правильно сприймати інформацію, що дозволяє правильно спрогнозувати успішність партнерства, своєчасно оцінити його майновий і фінансовий стан.

На нашу думку, регулювання лише переліку джерел інформації у нормативній базі є недостатнім. Адже не висовуються жодні вимоги до якості інформації для

проведення діагностики банкрутства. Більш ширшими в цьому питанні є Міжнародні стандарти фінансової звітності. Так як левову часту у джерелах даних займає звітність підприємства, то звернемося саме до вищезазначених стандартів.

За даними Міжнародного стандарту фінансової звітності №1 «Подання фінансових звітів» встановлені якісні характеристики фінансової звітності. До них відносяться своєчасність, значимість, прогнозна цінність, зворотній зв'язок.

Своєчасність – доступ до інформації при виникненні потреби у користувача.

Значимість – всі дані, що здатні вплинути на прийняття рішень користувачів інформації, повинні знайти відображення у звітності.

Прогнозна цінність інформації полягає у ймовірності визначення життєздатності підприємства на довготривалій період.

Зворотній зв'язок інформації дозволяє контролювати виконання рішень, допомагає підтвердити чи відкоригувати раніше прийняті рішення її користувачами.

Вважається, що звітність, складена відповідно з вимогами її подання, є достовірною і дозволяє приймати на її основі адекватні управлінські рішення. Використання якісних основних характеристик і відповідних бухгалтерських стандартів забезпечить складання достовірної звітності. Аналіз якої дозволить приймати оптимальні економічні рішення.

При дослідженні інформаційного забезпечення аналітичних процесів обґрунтовано необхідність системного підходу до формування і використання джерел даних, що обґрунтовано відповідним набором характеристик і їх інформаційних зв'язків, що забезпечують оптимальне управління діяльністю підприємства. Сукупність характеристик дозволить задовольнити інформаційні запити користувачів і забезпечити формування достовірної і об'єктивної інформаційної системи підприємства. Для досягнення найбільшої корисності інформації необхідна наявність всіх основних характеристик, а погіршення одного із параметрів, як правило, не може бути компенсовано покращаннями інших.

Разом із характеристиками та вимогами до джерел даних, які розглядаються вченими, пропонуємо виділити найголовніші для підприємства, стосовно якого в найближчому майбутньому можливе відкриття справи про банкрутство. Окрім того, використавши позитивну практику законодавства Російської Федерації, пропонуємо врегулювати на законодавчому рівні України запропоновані нами характеристики інформаційної бази:

✓ **Достовірність** – адекватність відображення подій, що відбулися, а також виключення помилок і виправлень. Дуже часто на практиці адміністрація підприємства намагається ввести в оману власників стосовно розміру отриманого прибутку для створення можливості виплати додаткових премій (завищення прибутку) або виплат підвищених дивідендів, або, навпаки, їх мінімізації, що призводить до збільшення сум, що знаходяться у власному (адміністрації) розпорядженні (заниження прибутку); обманути робітників та співробітників за рахунок зниження бази виплати відповідних премій; дезінформувати кредиторів відносно платоспроможності (ліквідності) підприємства, податкові органи – з метою приховування оподаткування сум тощо. Вірогідність даних досягається шляхом усунення передумов викривлень інформації, тобто застосування більш досконалих систем реєстрації, методів її вимірювання та прийомів наступного контролю.

✓ **Повнота** – наявність всіх необхідних даних для прийняття рішення. Проте слід зазначити, що збір занадто великої кількості даних, може створити проблему зайвої інформації. Надлишок інформації до того ж підвищує витрати на її фіксацію, опрацювання і зберігання. Одночасно приховування деяких даних навмисно або через необачність, може призвести до недостовірних висновків аналітиків, як за прогнозуванням банкрутства підприємства, так і з виплати заборгованостей кредиторам тощо.

✓ **Об'єктивність** – відсутність суб'єктивізму при відображенні досліджуваних явищ чи процесів. Всі дані, що вивчаються, повинні містити об'єктивну інформацію, так як це дає можливість виявити найважливіші аспекти і найслабші позиції у фінансовому стані підприємства-боржника.

✓ *Своєчасність* – максимальна наближеність відображення подій до їх реального здійснення або ж до моменту подання інформації. Іноді навіть найменший відрізок часу може змінити все. Адже не просто так говорять "время – деньги". Інформація повинна надходити до користувача, перш ніж застаріє, інакше вона частково або повністю втрачає свою корисність. Отримання пізньої інформації може призвести підприємство до його банкрутства і неможливості відновити платоспроможність такого господарюючого суб'єкта. Аналіз несвоєчасно виставлених вимог кредиторів (чинним законодавством встановлено терміни подання заяв до суду кредиторами і черговість задоволення їх вимог) стосовно боржника-банкрута може призвести до їх взагалі непогашення.

✓ *Співставлюваність* – можливість використання даних за різні періоди і за різними суб'єктами. Нажаль, недосконалість діючого законодавства України і можливості вибору (наприклад, методи оцінки в бухгалтерському обліку) призводять до неспівставлюваності даних, що, у свою чергу, впливає на достовірність отриманих результатів. Необ'єктивність нормативних значень показників прогнозування банкрутства, призводить до омани і керівництва підприємства і його контрагентів щодо реального фінансового стану. Вважаємо, що повністю ліквідувати цю проблему можливо лише на законодавчому рівні (адже показники зарубіжних країн не завжди застосовувані до України). На наш погляд, інформація, що вивчається аналітиками, повинна бути як мінімум співставлювана за різні періоди в межах самого підприємства, стосовно якого відкрито справу про банкрутство.

✓ *Зрозумілість* – доступність для розуміння підготовленим користувачам. Проведений аналіз аналітиками повинен містити певні висновки, які можна використовувати для прийняття ефективних управлінських рішень в кризових умовах діяльності підприємства.

В умовах банкрутства необхідно визначати не лише набір оціночних критеріїв, але і значення кожного із показників або ж співставлюваність показників у всій сукупності критеріїв, щоб визначити ступінь достатності інформації, від якої буде залежати обумовленість рішень, що приймаються.

Запропонована характеристика джерел даних дозволить користувачам інформації правильно сприймати висновки аналітиків з приводу ймовірності банкрутства українського підприємства і прийняти ефективні управлінські рішення з подальшої роботи такого господарюючого суб'єкта, що, в свою чергу, підкреслює практичну значимість досліджуваної тематики.

Аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду функціонування суб'єктів господарювання дав змогу прийти до висновку, що підприємства для того, щоб мінімізувати невизначеність та ризик банкрутства суб'єкта господарювання, який може настати в результаті прийняття помилкових рішень, намагаються отримати якомога більше інформації. Однак таке отримання інформації породжує дві значні проблеми. Перша полягає в тому, що підприємство повинно враховувати ефективність додатково отриманої інформації, зокрема, вартість додаткової інформації має зростати пропорційно вартості отриманої вигоди використання цієї інформації. Інша проблема полягає в ентропії інформації. Часто менеджери, намагаючись мінімізувати ризик та невизначеність шляхом отримання максимально можливого обсягу інформації, не встигають аналізувати її та приймати адекватні рішення, оскільки на рішення просто не вистачає часу. Тому, в кожній конкретній ситуації необхідно вибирати оптимальний обсяг інформації та користуватися економічними підходами при прийнятті управлінських рішень.

Важливим при формуванні елементів інформаційного забезпечення, які будуть взаємодіяти з зовнішнім середовищем є закладення принципів відкритості та сумісності із зовнішніми інформаційними системами. Йдеться насамперед про інформаційні системи партнерів та контрагентів підприємства. На макрорівні доцільним є формування єдиної державної інформаційної системи. В економічно розвинених державах та країнах з трансформційною економікою здійснюється постійний моніторинг діяльності підприємств. В процесі моніторингу центральні банки систематизують інформацію щодо

діяльності підприємств за обраною вибіркою з метою виявлення змін у ринковій кон'юктурі. Така система дає змогу учасникам системи моніторингу порівнювати власні результати із результатами конкурентів та партнерів через використання зворотного зв'язку.

Крім цінності зібраної інформації для самого керівництва підприємства (зокрема для прийняття управлінських рішень, для розроблення та реалізації функцій та методів менеджменту на підприємстві) вона може бути використана для офіційних презентацій, звітів перед акціонерами, реклами продукції з посиланням на офіційний державний орган, який оцінив результати діяльності. Зрозуміло, що довіра до результатів моніторингу у всіх стратегічних групах буде значно вищою, ніж до інформації самого підприємства.

Також завдання підприємства полягає у налагодженні тісних комунікаційних зв'язків, зокрема такого елементу комунікацій, як зворотній зв'язок. Одним із основних зовнішніх джерел інформації є бази даних, які формують різні державні органи влади.

Зокрема, у країнах з розвинутою економікою обширна база даних за різними показниками діяльності галузей та підприємств формується центральними банками. Як зазначають науковці, запровадження моніторингу в Україні може стати важливим мобілізуючим чинником, який стимулюватиме підприємства до проведення ефективного самоаналізу, виявлення факторів, що впливають на їхню господарську діяльність, порівняння параметрів фінансового стану підприємства з відповідними показниками інших підприємств та з загальними тенденціями розвитку галузі та економіки загалом. [1]

Інформаційна база на рівні держави обов'язково повинна включати інформацію про підприємства, яким надається державна допомога, оскільки надання будь-якої державної підтримки змінює рівень конкуренції у галузі. Отримавши фінансову допомогу, підприємство має можливість активніше запроваджувати власну стратегію. Тому в Україні необхідно скористатись принципом політики субсидіювання підприємств – трансперентністю. Так у Європейському Союзі щорічно складаються та публікуються в засобах масової інформації звіти про субсидії, які містять вичерпну інформацію про прями та опосередковане субсидіювання підприємств. Крім того, існує реєстр державної допомоги підприємствам, який запроваджено у 2001 році, в якому розміщують вичерпну інформацію про випадки державної фінансової підтримки окремих підприємств чи галузей країн ЄС. Він функціонує в режимі "on-line", що означає щоденну актуалізацію інформації, яку містить цей реєстр.

Механізм інформаційного забезпечення системи запобігання банкрутству підприємства доцільно формувати з двох етапів: етап обліку інформації й обміну нею та етапу аналізу інформації для прийняття управлінських рішень і розробки заходів щодо запобігання банкрутству підприємства. Поділ механізму на етапи дає змогу забезпечити систему запобігання банкрутству актуальною інформацією за рахунок послідовності виконуваних дій різними підрозділами підприємства.

Для зниження рівня невизначеності інформаційна система повинна надавати максимально повну інформацію. Водночас для збільшення оперативності аналізу та швидкості прийняття на основі неї адекватних управлінських рішень. Керівник повинен отримувати чітку інформацію про фінансовий стан підприємства.

Важливим напрямом удосконалення інформаційного забезпечення системи запобігання банкрутству підприємств є диверсифікація джерел інформації на підприємстві з метою підвищення її рівня ефективності й об'єктивності та розподіл функцій отримання інформації. Підприємство повинно розділити функції збору інформації та прогнозування розвитку подій і функції підготовки даних для прийняття управлінських рішень щодо заходів запобігання банкрутству підприємства. Тобто, відділ прогнозування та планово-економічного аналізу формує інформацію про розвиток середовища та внутрішній стан підприємства, аналітичний відділ збирає інформацію від контрагентів, асоціацій та державних статистичних органів тощо. Розподіл функцій між підрозділами дасть змогу уникнути їх дублювання та пришвидшить процес збирання та обробки інформації.

При побудові системи інформаційного забезпечення запобігання банкрутству обов'язковою є участь компетентних осіб – фахівців із побудови інформаційних систем, які розробляють якісні та кількісні критерії формування системи, інструкції з використання певних методів збирання та обробки інформації. Доцільно зазначити, що одразу неможливо сформувати ідеальну модель інформаційного забезпечення, тому розроблену модель в процесі використання необхідно буде удосконалювати.

Важливим елементом механізму використання інформаційного забезпечення системи запобігання банкрутству підприємства є визначення кола осіб, які матимуть доступ до зібраної інформації. Багато з практиків та науковців вважають, що управління та запобігання банкрутству підприємства є виключно компетенцією вищих рівнів управління, і саме тому найвищий рівень управління має виключне право використовувати зібрану інформацію. Однак доцільно зазначити, що для формування системи запобігання банкрутству необхідно активно залучати працівників найнижчих рівнів управління підприємства. Саме ці працівники безпосередньо працюють зі споживачами, постачальниками, кредиторами та іншими контрагентами, знають вимоги, уподобання та тенденції основних груп впливу, адекватно оцінюють зміни зовнішнього середовища. Крім того, більшість елементів системи запобігання банкрутству підприємства реалізується за безпосередньої участі менеджерів найнижчого рівня управління. Тому залучення до збирання інформації та прийняття управлінських рішень цих менеджерів, дасть можливість мінімізувати кількість прийнятих неправильних рішень та знизить опір змінам під час реалізації програми ліквідації кризових явищ.

Однак виникає проблема збереження комерційної таємниці. Чим більше людей залучаються до формування інформації, що є комерційною таємницею, тим більша ймовірність попадання цієї інформації до конкурентів. Тому при залученні працівників необхідно мінімізувати ризик витоку інформації. Один із способів мінімізації ризиків є вивчення особистих даних претендентів на посаду, яка вимагає їх залучення до прийняття рішень, а також на основі внесення в трудові угоди пунктів, які стосуються нерозголошення комерційної таємниці та санкції у випадках витоку інформації.

Побудова інформаційної системи залежить також від таких двох основних елементів системи запобігання банкрутству підприємства: прогнозування і моніторинг показників банкрутства підприємства та управління економічними ризиками. Відповідно інформаційне забезпечення залежатиме від функцій, стилю керівництва та інформаційних потреб менеджерів, що приймають рішення для уникнення банкрутства. Необхідно також врахувати для кого призначена інформація: для працівника, покупця чи представника однієї з груп впливу тощо.

Висновки, пропозиції та перспективи подальших досліджень. В умовах банкрутства підприємства особливо важливо отримати відповідну інформацію від аналітиків, адже всі управлінські рішення в основному пов'язані з можливістю задоволення всіх вимог кредиторів і власників такого підприємства. Вважаємо, що використання наведеної вище інформаційної бази, що відповідає вище викладеним характеристикам, при проведенні аналітичних процедур на різних стадіях банкрутства підприємства дозволить отримати достовірну інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень.

Повертаючись до питання оперативності інформації як найважливішої її властивості, слід підкреслити, що тільки завдяки комп'ютеризації виробництва забезпечується дійсна оперативність і доступність інформації. Комп'ютерні технології вносять також суттєві зміни у зміст і методикі вирішення аналітичних завдань на підприємстві. Висока швидкість виконання розрахункових та логічних операцій дає змогу обробляти великі обсяги аналітичної інформації та дуже плідно й своєчасно використовувати її в управлінні виробництвом.

Широке застосування ПЕОМ не тільки поліпшує оперативність і доступність інформації, але й розширює перелік конкретних питань економічного аналізу, зміщує його напрям із традиційної оцінки діяльності за минулі

періоди до вивчення поточних та майбутніх ситуацій з метою сприяння розробці обґрунтованих і зважених управлінських рішень. Така спрямованість аналізу спостерігалася з початку 60-х років ХХ століття. Проте посправжньому реалізувати це стало можливо лише в умовах застосування сучасної комп'ютерної техніки.

Застосування на українській практиці рекомендацій автора дозволить забезпечити найбільш оптимальне інформаційне забезпечення для проведення аналізу неплатоспроможних підприємств, що перебувають на стадії банкрутства. Висунуті пропозиції, дозволять відобразити реальний фінансовий стан підприємства-боржника і можливість задоволення вимог кредиторів, що впливає на ефективність використання даних для аналізу діяльності, що припиняється. Запропонована інформаційна база з відповідними характеристиками, затверджена на законодавчому рівні України, дозволить визначити найдоцільнішу модель прогнозування банкрутства підприємства, що характерна для економіки України, а також інших країн з подібною економічною ситуацією.

Окрім того, запропонована інформаційна база полегшить розробку єдиного алгоритму дій аналітиків при дослідженні неплатоспроможних підприємств, що знаходяться на стадії банкрутства, не лише для України, але і для суб'єктів господарювання пострадянського простору.

Список використаної літератури:

1. Байкіна С.Г. Учет и анализ банкротств: Учебное пособие / Байкіна С.Г. – М.: Изд-во Дашков и К, 2008. – 220 с.
2. Банк В.Р. Бухгалтерский учет и аудит в условиях банкротства: учеб. пособие / Банк В.Р., Банк С.В., Солоненко А.А. – М.: ТК Велби, Проспект, 2005. – 296 с.
3. Кивачук В.С. Санация предприятия в условиях кризиса: [монография] / В.С. Кивачук, Т.В. Волчик, Н.В. Глуцук, Т.М. Драган, О.В. Сенокосова, Д.Г. Макачук, С.В. Потапов / Подобщей ред. В.С. Кивачука. – Брест БГТУ, 2005. – 620 с.
4. Мельник В.М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс: [навч. посібник] / Мельник В.М. – К.: "Кондор", 2008. – 128 с.
5. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерства економіки України № 14 від 19 січня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=44477&cat_id=40574&ctime=1245668958750
6. Постановление Министерства экономики Республики Беларусь от 20.06.2008 г. № 129 "Инструкция по определению наличия (отсутствия) признаков ложного банкротства, преднамеренного банкротства, сокрытия банкротства или срыва возмещения убытков кредиторам и подготовке заключений по данным вопросам". [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bankrot.by/zak/177>.
7. Постановление Правительства Российской Федерации от 25 июня 2003 г. № 367 "Об утверждении правил проведения арбитражным управляющим финансово-анализа". [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mcx.ru/documents/document/show/7205.191.htm>.
8. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. / Терещенко О.О. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
9. Учет и анализ банкротств: учеб. пособие / Г.В. Федорова. – 2-е изд. стер. – М.: Омега-Л, 2008. – 248 с.
10. Artur Holda Zasadakontynuacjizdziałalności i prognozowanieupadłości w polskichrealiachgospodarczych / Artur Holda. – Kraków: WydawnictwoAkademiiEkonomicznej w Krakowie, 2006. – 286 s.

ГЛУЦУК Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік припинення діяльності підприємства та відновлення його платоспроможності;
- бухгалтерський облік в ресторанному господарстві;
- ділова польська мова